

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ НАВИЧОК
МІЖОСОБИСТІСНОГО ПАРТНЕРСТВА У СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 11-471 групи
Спеціальності 012 Дошкільна освіта
Спеціалізація: логопедія
Освітньо-професійної (наукової)
програми Дошкільна освіта
Соловйова Тетяна Миколаївна
Керівник к.пед.н., доцентка Горлова А. В.
Рецензент вихователь-методист
Антонівського ясла-садка № 4 комбінованого
типу з логопедичними групами
Херсонської міської ради Хоруженко Т.А

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Формування навичок міжособистісного партнерства у дошкільників як педагогічна проблема	7
1.1. Теоретичні основи проблеми розвитку навичок міжособистісного партнерства дошкільників в контексті формування комунікативної компетентності	7
1.2. Особливості оволодіння навичками міжособистісної взаємодії дітьми старшого дошкільного віку	14
РОЗДІЛ 2. Оптимізація роботи вихователя здо з розвитку навичок взаємодії дошкільників на засадах партнерства	23
2.1. Діагностика сформованості міжособистісної взаємодії дітей старшого дошкільного віку	23
2.2. Створення педагогічних умов формування навичок міжособистісного партнерства у дітей 5-6 років	30
ВИСНОВКИ	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	37
ДОДАТКИ	41
Додаток А Приклади можливих проблемних ситуацій «Команда будівельників».....	41
Додаток Б Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету.....	43

ВСТУП

Сьогодні вітчизняна дошкільна освіта знаходиться на шляху прогресивного оновлення. Її стратегічні напрями – гуманізація цілей, орієнтація на фундаментальні загальнолюдські та національні цінності, переосмислення завдань, принципів і змісту, відповідно до сучасних викликів.

У зв'язку зі змінами, які відбуваються в усіх сферах українського суспільства та модернізацією виховного процесу, виникає нагальна потреба у розробці ефективних шляхів формування свідомої самостійної особистості, здатної до ефективної комунікації та взаємодії. Вже на етапі дошкільної освіти, коли закладаються основи характеру, ставлень, поведінки дитини, дорослі мають цілеспрямовано і виважено розставляти пріоритетні виховні вектори.

Актуальність даної проблеми визначається особливою роллю спілкування і співпраці дошкільників з однолітками та дорослими. Це підтверджують вихователі закладів дошкільної освіти, які часто висловлюють стурбованість збільшенням кількості дітей з труднощами в спілкуванні, спостерігають недостатній рівень їх комунікативного розвитку, емоційну неврівноваженість, низьку культуру налагодження взаємодії з ровесниками і дорослими.

Епідеміологічна ситуація в світі і Україні, внаслідок розповсюдження на території України хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, негативно вплинула на процес соціалізації дітей дошкільного віку. Оскільки тривалий час дошкільники не відвідували дитячий садок, знаходилися дома з батьками, це ускладнило формування навичок взаємодії. На етапі старшого дошкільного віку соціальне оточення дитини розширюється і не обмежується родиною. Для дитини актуальним стає питання взаємодії не тільки з рідними, але і з іншими дітьми, однолітками. Саме у віці 5-6 років закладаються

основи ціннісного ставлення до особистості іншого, навичок дружнього спілкування, товариськості, ввічливості, чуйності, прищеплюється уміння спілкуватися та готовність прийти на допомогу.

Проблема формування навичок взаємодії була і є в центрі розгляду як вітчизняних і зарубіжних дослідників: К. Абульханової-Славської, О. Леонтьєва, А. Маслоу, Г. Сельє, В. Франкла, М. Лисіної, М. Басова, Л. Артемової, О. Хартмана, О. Пісарєвої, Т. Піроженко.

Сучасні українські науковці І. Бех, А. Богущ, О. Кононко, В. Кузь, О. Савченко, О. Тюття у своїх дослідженнях розкрили питання формування навичок взаємодії в контексті просоціальної поведінки в умовах особистісно орієнтованого виховання. Формування культури взаємин дітей дошкільного і молодшого шкільного віку досліджували Л. Артемова, З. Богуславська, А. Гончаренко, І. Зязюн, В. Киричок, О. Яницька, Л. Масол, Н. Миропольська, М. Лісіна, К. Щербакова. Проблема гуманних взаєностосунків дошкільників вивчалася Т. Алексеєнко, А. Гончаренко, О. Козлюк, О. Кононко, Т. Поніманською, Л. Тищук, Н. Хіміч. У наукових розробках І. Беха та В. Котирло вагомим місцем посідають питання емоційного ставлення дитини до однолітка у процесі спільної діяльності. Дисертаційні дослідження М. Айзенбрат та О. Козлюк присвячені формуванню соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників в процесі ігрової діяльності.

Оскільки першим суспільним розвивальним середовищем для дитини стає заклад дошкільної освіти, який має забезпечити гармонійний розвиток особистості дошкільника, його фізичного і психічного здоров'я, виховання ціннісної системи ставлень до оточення, до себе, перед вихователем постає надважливе завдання: сформувати навички такої поведінки, яка на основі партнерства, допомоги, вміння ділитися та проявляти турботу, призводить до позитивних перетворень.

Необхідність розв'язання цієї проблеми вбачаємо в тому, що саме педагог закладу дошкільної освіти має допомогти кожному вихованцеві засвоїти моральні норми і правила поведінки, оволодіти навичками партнерської взаємодії. Саме тому темою дипломної роботи обрано «Педагогічні умови розвитку навичок міжособистісного партнерства у старших дошкільників».

Мета дослідження: дослідити та проаналізувати педагогічні умови формування навичок міжособистісного партнерства у старших дошкільників.

Об'єктом дослідження є освітній процес ЗДО.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування навичок міжособистісної взаємодії на засадах партнерства у старших дошкільників.

Для реалізації мети випускної роботи були визначені такі **завдання:**

1. На основі аналізу науково-педагогічної літератури розкрити проблему формування навичок міжособистісної взаємодії на засадах партнерства у старших дошкільників.

2. Схарактеризувати особливості оволодіння навичками міжособистісної взаємодії дітьми старшого дошкільного віку.

3. Дослідити рівень сформованості культури взаємодії старших дошкільників.

4. Обґрунтувати організаційно-педагогічні умови формування навичок міжособистісного партнерства у дітей 5-6 років.

Для розв'язання визначених завдань, нами були використані **методи дослідження:** аналіз психолого-педагогічної й методичної літератури з обраної проблеми; вивчення нормативних документів та передового педагогічного досвіду з проблеми формування навичок міжособистісного партнерства дошкільників.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

Формування навичок міжособистісного партнерства у дошкільників як педагогічна проблема

1.1. Теоретичні основи проблеми розвитку навичок міжособистісного партнерства дошкільників в контексті формування комунікативної компетентності

У розвитку особистості дитини дошкільного віку особливого значення набуває формування таких базових якостей, як комунікабельність, активність та ініціативність. Недостатній розвиток комунікативних умінь може стати причиною затримки мовленнєвого розвитку та негативного характеру поведінкової сфери.

У зв'язку з цим питання формування комунікативної компетентності дитини, як основи життєдіяльності, стає особливо значущим на сучасному етапі.

Проблема формування умінь та навичок взаємодії вихованців на засадах партнерства у педагогічному процесі закладу дошкільної освіти є в наш час особливо актуальною, оскільки випадки негуманної поведінки дітей, прояви булінгу спостерігаються все частіше. Пильної уваги вимагають дослідження питань гуманізації освітнього процесу ЗДО, удосконалення професійної компетентності педагогів, використання інноваційних технологій, розуміння специфіки співпраці у конфліктних ситуаціях.

В наш час, коли Україна рухається до світового освітнього простору, відбуваються позитивні зміни в усіх ланках освіти. Сучасний випускник дитячого садка має не тільки здобути певний обсяг знань, а й уміння практичного їхнього використання. Компетентнісний підхід, який лежить в основі навчальних програм, має допомогти здолати суперечності між ЗДО та реаліями життя.

Сучасні вітчизняні науковці (М. Айзенбрат, І. Бех, Г. Беленька, А. Богуш, Н. Гавриш, А. Гончаренко, А. Гуралюк, К. Зайцева, О. Кононко, О. Корніяк Т. Піроженко, Т. Поніманська, О. Тюптя, та ін.) наголошують на пріоритетності компетентнісного підходу в освіті, оскільки він орієнтує на підготовку людини до розв'язання соціальних проблем у майбутньому, використання нетрадиційних дій [1, с. 135]. Продуктом такої компетентнісної моделі є «відповідальна особистість, готова до здійснення вільного, гуманістично зорієнтованого вибору» [1, с. 138].

Важливим етапом нашого дослідження був аналіз ключових понять. Тож розглянемо, як трактують смисл поняття «комунікативна компетентність» науковці.

Г. Селевко зауважує, що взагалі підґрунтям компетентності є властивості особистості, а виявляються вони в різних моделях та способах поведінки, основою яких є психологічні функції особистості [24, с. 200].

Компетентність – це категорія, яка стосується сфери відносин між знанням та практичною діяльністю людини. За визначенням Б. Ельконіна, компетентність є кваліфікаційною характеристикою індивіда, в момент його включення в діяльність [29, с. 22-23]. В педагогіці поняття компетентності відображає комплекс понять, які характеризують мету і результат освіти – знання, навички, здатність, досвід їх застосування та ставлення до процесу і підсумку виконання цілеспрямованої діяльності [5].

Якщо компетентність розуміється як певна система цінностей, знань, умінь, навичок, способів дій, поглядів, інших особистих якостей, ця категорія визначає здатність особистості успішно соціалізуватися, ефективно оволодівати професійною навчальною діяльністю [9].

Під комунікативною компетентністю науковці [25, с. 139] розуміють вміння особистості висловлювати думку, слухати і чути

опонента, встановлювати та підтримувати контакти з іншими людьми. Ця здатність формується в умовах міжособистісної взаємодії і є підсумком досвіду спілкування, який може набуватися також з різних джерел інформації – книжок, телебачення, кіно та ін. Під час оволодіння комунікативними компетенціями людина навчається прийомам аналізу ситуацій спілкування та способам вирішення комунікативних задач.

А. Гуралюк [11], досліджуючи особливості комунікативних процесів, зауважує: «Комунікації є не тільки необхідною умовою і наслідком всякої діяльності – вони відображають одну з цінностей людини» - спілкування. А комунікативна компетенція дозволяє людині вільно орієнтуватися у спілкуванні за допомогою мовленнєвих конструкцій та знань культурних надбань суспільства.

К. Зайцева, описуючи комунікативну компетентність, дає їй наступне визначення: це сукупність наявних у людини здібностей комунікації, які підходять для розв'язання поставлених комунікативних завдань і ефективні для їх втілення на практиці [14, с. 178].

Г. Онуфрієнко підкреслює важливість комунікативної компетентності в контексті забезпечення існування соціальної пам'яті, зберігання і передачі інформації між соціальними групами [22, с. 155].

О. Корніяка розглядає цю категорію як «складно організоване, внутрішньо суперечливе поєднання комунікативних знань і вмінь, що відображають цілі та результати здійснюваної суб'єктом спілкування комунікативної діяльності»[15, с. 35]. Дослідниця пропонує власну модель комунікативної компетентності, яка представлена трьома ключовими компонентами:

1. *Комунікативно-мовленнєва здатність* (об'єднує такі вміння: отримання інформації, адекватне розуміння її смислу, моделювання та висловлення власних думок).

2. *Соціальна-перцептивна здатність* (передбачає вміння розуміти сутність та створювати образ іншої людини, моральні уявлення

у спілкуванні з партнером та розуміння і аналіз власних внутрішніх станів та емоцій, ресурсів.

3. *Інтерактивна здатність* (реалізується за допомогою таких умінь, які уможливають взаєморозуміння між партнерами: усвідомлення соціально-комунікативних норм, керування ними у поведінці, навички розв'язання конфліктів, вміння слухати і доводити власну думку переконливо. Подані здатності характеризуються самостійністю, взаємозалежністю, ієрархічною організованістю. Тому, у зв'язку із розвитком соціокомунікативних стандартів та новим соціальним поступом необхідним постає досконале вивчення взаємопов'язаних компетентностей, а саме: сприйняття й розуміння іншого, комунікативно-мовленнєвої та соціальної взаємодії адже їх розвиток є необхідним та безперервним [15, с. 35].

А. Толкачова, досліджуючи питання формування комунікативної компетентності, говорить про важливість дотримання соціальних норм і знання цінностей партнера та зауважує: «розуміти один одного – означає не лише правильно сприймати слова і жести, а й правильно тлумачити соціальні експектації – вимоги, очікування, з якими партнери по спілкуванню зустрічаються» [27, с. 513].

І. Мартиненко підкреслює, що ефективна комунікативна діяльність дошкільника є «однією з провідних умов розвитку дитини, найважливішим чинником формування її особистості» [21, с. 37-39]. Здатність людини до продуктивного спілкування є передумовою її успішної цілеспрямованої діяльності. Тому однією з головних задач педагога ЗДО є створення такого розвивального середовища, в якому дошкільники розвивають комунікативні вміння та вчаться взаємодіяти на засадах партнерства.

В Базовому компоненті дошкільної освіти проголошено освіту дитини «як стартову платформу особистісного розвитку», а серед її цінностей –

«– визнання самоцінності дошкільного дитинства, його потенціалу та особливої ролі в розвитку особистості;

– щасливе проживання дитиною дошкільного дитинства як передумова її повноцінного розвитку та подальшої самореалізації у житті;

– повага до дитини, особливостей її розвитку та індивідуального досвіду» [30].

Запровадження педагогіки партнерства, згідно державного стандарту, ґрунтується на компетентнісному підході, який сприяє «активному використанню набутого індивідуального досвіду дитини в нових умовах, характеризує сформованість життєвих компетентностей дитини та можливість емоційного, фізичного, когнітивного, соціального, креативного та загалом особистісного розвитку дитини дошкільного віку» [30].

Освітня лінія «Гра дитини» передбачає формування ігрової компетентності дошкільника, де в уявних ситуаціях відтворюються життєві враження і відбувається діяльність, спрямована на «моделювання взаємин із партнерами по грі, вияв поваги до думки іншого, мотивована на цінності дружності та позитивного спілкування». Важливою складовою цього процесу є його результат: дитина разом з партнерами здатна визначити ігровий простір, облаштувати середовище для ігор. Дошкільник здатен узгоджувати власну поведінку відповідно до прийнятних правил, ініціювати та доводити запропоновані зміни в сценарії, «налагоджувати партнерські взаємини завдяки діалогічному спілкуванню на основі ігрового задуму, рольової взаємодії або особистих уподобань, проявляє товариську, толерантність, зважає на думку інших, стримує агресивні прояви, конструктивно розв'язує конфлікти, радіє спільному успіху, дотримується норм та етикету спілкування, висловлює у делікатній формі своє непогодження з пропозиціями ровесника, його діями із розподілу ролей, іграшок,

обов'язків» [3, с. 22]. Саме в грі дитина навчається прислухатися до думки товаришів, міркувати, долати непередбачені труднощі, аналізувати результати гри та передавати власний досвід.

Завдяки реалізації освітньої лінії «Дитина в соціумі» формується ціннісне ставлення дошкільника до оточуючих людей, до сутності міжособистісної взаємодії з рідними людьми та ровесниками в соціально-громадянському середовищі. Дитина набуває знань про представників різних національностей, навчається поважати відмінності інших, «усвідомлює необхідність дотримання морально-етичних норм суспільства» [3, с. 23]. Соціально-громадянська компетентність дошкільника передбачає розуміння дитиною прав та вияв поваги до них, усвідомлення емоційних станів однолітків та дорослих, розвиток умінь спостерігати та взаємодіяти з іншими, надавати допомогу чи звертатися по неї, розв'язувати конфліктні ситуації, вносити пропозиції в процесі діяльності, спілкуватися на засадах партнерства.

«Мовлення дитини» - освітня лінія, в рамках якої формується мовленнєва, комунікативна та літературно-художня компетентності. Їхня реалізація є особливо значущою, оскільки здатність ефективно спілкуватися – це передумова плідної взаємодії. Життєві навички, яких набуває дитина (здатність правильно говорити, ініціювати та підтримувати діалог, звертатись і відповідати, застосовувати мовленнєві правила етикету, тактовно та невимушено брати участь у розмові), стають підґрунтям вмотивованості дошкільника до конструктивної взаємодії, допомагають будувати дружні стосунки, захищати власну позицію та, за потреби, узгоджувати свої наміри з думкою партнера.

Особливим моментом у набутті дошкільником комунікативної компетентності є справжній інтерес до спілкування, отримання задоволення від злагодженої комунікації у роботі в групі.

О. Тюптя відзначає важливість комунікативної компетентності для опанування дитною «мистецтвом жити, у процесі якого людина вступає у відносини з іншими членами суспільства» [28, с. 135-138].

Науковці визначають такі критерії сформованості комунікативної компетентності дошкільників:

1. Знання у сфері комунікації - ті знання, які стосуються методів і засобів вибудовування комунікативних стосунків.

2. Уміння у сфері комунікації - такі уміння, як здатність розуміти чужу мову, зрозуміло викладати власні думки, виражати адекватно власні почуття, розповідати іншим про свої плани і бажання, уміти формулювати питання.

3. Здібності у сфері комунікації - це можливості дошкільнят сприймати мову і емоції людей, з якими в даний момент відбувається акт спілкування, здатність висловлювати своє відношення, взаємовпливати на партнера.

Таким чином, комунікативна компетентність - це система, що складається з поведінкових і психічних особливостей особистості, яка сприяє успішності спілкування з іншими, при яких вона досягає сприятливої емоційної атмосфери в процесі взаємодії з ними [10, с. 13].

Діяльність в комунікації взаємозв'язана з комунікативною культурою - уявленням особистості про мовні норми та правила спілкування.

Помилки в комунікативних уміннях погано впливають на вільну комунікацію. Це заважає вільному спілкуванню з іншими людьми, негативно позначається на процесі та результаті спільної діяльності.

Тож комунікативна активність дошкільника на засадах партнерства, поруч із соціальною активністю, уможлиблюють розвиток особистості та сприяють кращому процесу соціалізації завдяки тому, що дитина може краще розуміти себе і партнера та адекватно взаємодіяти з оточуючими. Дитина дошкільного віку, комунікативна компетентність

якої формується оптимально, готова до соціально-комунікативної діяльності; здатна спілкуватися безконфліктно та впливати на інших; уміє оцінювати, аналізувати та орієнтуватися в контактних ситуаціях; прагне до діалогічної спільної відповідальності в процесі командної взаємодії.

1.2. Особливості оволодіння навичками міжособистісної взаємодії дітьми старшого дошкільного віку

Урахування вікових та індивідуальних особливостей у вихованні – один з ключових педагогічних принципів. Оволодіння навичками міжособистісної взаємодії розглядається науковцями [16, с. 113-116] як особливий етап життя дитини старшого дошкільного віку.

Для дошкільного етапу дитинства характерною є велика кількість істотних фізичних і психічних змін, необхідних для розвитку людини. В контексті нашого дослідження особливо важливим є розуміння процесу оволодіння дошкільниками особистісними надбаннями в сфері партнерської взаємодії, які, за висновками досліджень К. Крутій, «ввійшли в суб'єктивний досвід, мають особистісний зміст та універсальне значення, тобто можуть бути використані в різних видах дитячої діяльності в процесі вирішення безлічі життєво значущих проблем» [16, с. 145].

Навички міжособистісної взаємодії ми розглядаємо в руслі компетентнісного підходу, цінним для нашого дослідження є розуміння поняття «компетентність» як системи знань, усвідомленості, поінформованості, обізнаності. А. Богуш визначає компетентність дошкільника як комплексну характеристику особистості, що складається із результатів попереднього психічного розвитку: креативності та ініціативності, здатності до самоконтролю та самооцінки [4, с. 17].

Компетентність дитини дошкільного віку – це сформованість інтелектуальних операцій, визначена довільна спрямованість діяльності, усвідомленість і значна мотиваційна насиченість.

Період, коли дитина перебуває у віці від 5 до 6 (7) років, визначається особливим у розвитку дитини. Саме тоді формуються нові психологічні механізми діяльності та поведінки.

Старший дошкільний вік характеризується активізацією основних нервових процесів - збудження і гальмування, що сприятливо впливає на можливості саморегуляції, хоча це потребує пильної уваги дорослих.

Поступово, внаслідок педагогічних впливів, спостерігається перехід від імпульсивної поведінки до вчинків, які відповідають правилам і нормам (це можна спостерігати при врегулюванні дітьми відносин в групі). Формуються уявлення про соціальні та моральні цінності. Дошкільники можуть відрізнити погані вчинки від гарних, мають уявлення про добро і зло, здатні привести приклади з особистого досвіду. Одночасно в оцінці дій однолітків вони є категоричними та вимогливими.

Розширюються коло інтересів та загальний кругозір дітей. Користування гаджетами та вихід в мережу Інтернет сприяють активізації пізнавальної діяльності дошкільника. Дитина може самостійно осмислити і пояснити отриману інформацію.

Дошкільники з цікавістю слухають історії з життя однолітків, батьків, бабусь і дідусів.

Розвивається продуктивна, творча уява, здатність сприймати і візуалізувати на основі словесного опису. Ці досягнення знаходять втілення в спілкуванні, дитячих іграх, театральній діяльності.

Зростає потреба старших дошкільників у взаємодії з однолітками. Ровесник стає цікавим партнером в іграх та практичній діяльності. Формується сфера міжособистісних стосунків, взаємних відносин,

симпатій і прихильностей. Вихователь має визначити систему і характер відносин дітей у групі та допомогти кожному вихованцеві зайняти сприятливу позицію: знайти товаришів, об'єднати їх на основі спільності інтересів або схильності до певних видів діяльності [2, с. 123].

Педагог має демонструвати приклади гуманного, турботливого ставлення до людей, спонукає помічати стан однолітка і виявляти розуміння, готовність допомогти. Для формування цінностей міжособистісної взаємодії, вихователь навмисно створює ситуації, які спонукають дітей до аналізу стану партнера, прояву уваги, розуміння, турботи, допомоги.

У спілкуванні дошкільників з однолітками переважають одностатеві контакти. Діти грають та виконують завдання невеликими групами до п'яти чоловік. З'являються перші друзі – діти, з якими найкраще досягається порозуміння і взаємна симпатія. Діти стають більш вибагливими у стосунках: бажають постійних партнерів по іграх. Збільшується коло ігрових ситуацій – рухливі, сюжетно-рольові, режисерські, будівельно-конструктивні, театралізовані, ігри-експерименти.

Діти можуть самостійно вигадувати та створювати ігровий простір, вибудовувати правила та хід гри, розподіляти ролі. У спільній грі виникає потреба регулювання взаємин з партнерами, визначаються норми моральної поведінки, реалізуються уявлення про моральні почуття, формується модель поведінки, стосовно обставин та участі іншої людини.

В цей час у дошкільника більш активно виявляється інтерес до спільної праці та вирішення загальної задачі. Діти прагнуть домовлятися, враховувати думку партнера, доводити власну ідею для досягнення кінцевого результату.

Одночасно інтерес старших дошкільників до спілкування з дорослими не стає менш активним. Діти прагнуть привернути до себе

увагу дорослих, втягнути в цікаву розмову (бажають поділитися новими знаннями та враженнями). Спілкування з дорослим на умовах психологічної рівності піднімає самооцінку дитини, сприяє створенню довірливих стосунків та усвідомленню дорослішання. Змістовна, різноманітна взаємодія дорослого і дошкільника (пізнавальна, ділова, особистісна) є невід'ємною умовою повноцінного комунікативного розвитку та оволодіння навичками керування моральними нормами в своїх діях [8, с. 44].

Вищезазначений формат спілкування здійснює особливий вплив на дітей дошкільного віку, оскільки забезпечує реалізацію потреби в пізнанні. А дорослі є для дитини зразком наслідування в різних життєвих умовах.

Вміння свідомо контролювати поведінку виявляється в тому, що дошкільники спроможні стежити за своїми рухами та діями (хоча частіше це відбувається за ініціативи та спонукання дорослих). В цей час може формуватися відповідальність за доручену справу, дитина починає розуміти важливість цілей та етапів роботи.

Т. Жаровцева вважає, що саме в період старшого дошкільного віку формується мотивація встановлення і збереження позитивних взаємин з дорослими і дітьми, на перший план виходять мотиви самоствердження. За даними спостережень психологів, самооцінка дітей у цьому віці завищена: дошкільники перебільшують всі свої позитивні якості. Це свідчить про нормальний особистісний розвиток дитини. Означена якість самооцінки дошкільника є наслідком дії психологічного захисту особистості від небажаних негативних оцінок оточуючих. Дитячий досвід перемог і невдач має вплив на виконання доцільних цілеспрямованих дій, на готовність та бажання діяти, але не зачіпає позитивного характеру самооцінки [13, с. 114].

Дошкільник демонструє свідомі вчинки, які супроводжуються контролем поведінки; усвідомлення морального змісту правил поведінки; бажання бути корисним дорослому.

У дошкільному віці відбувається одне з найважливіших надбань дитини в її комунікативному розвитку. Коло спілкування розширюється.

В кінці 5-го року життя зростає бажання і потреба дошкільника в спілкуванні з ровесниками. Для дітей цього віку особливо важлива оцінка з боку однолітків. Дошкільники зазвичай утримуються від дій, які викликають несхвалення колективу [13, с. 113].

Окрім кола значущих дорослих дошкільник починає розкривати для себе цікавий світ дітей. Він починає розуміти, що є інші діти, дуже схожі на нього та одночасно неповторні. Сприйняття іншої дитини набуває особливої якості – усвідомленості. Процес ідентифікації себе з ровесниками ґрунтовно змінює ставлення до дитини. Якщо в ранньому дитинстві інший малюк існував «поруч», паралельно з однолітком, то в дошкільному віці вона потрапляє в загальний комунікативний простір.

Соціальний статус дитини в дитячому співтоваристві залежить від рівня його емоційного комфорту. Відповідно результатом взаємодії з однолітками є виникнення особливих міжособистісних відносин, що впливають на емоційний фон взаємодії. Дитина цього віку самостійна й ініціативна. Підтвердженням цього є вміння розв'язувати завдання, які виникають у процесі гри, у виборі тематики гри, в постановці запитань і судженнях. Відносини між дітьми динамічні, вони розвиваються, в старшому дошкільному віці стають конкурентними, чому сприяє усвідомлення дитиною суспільно значущих норм і правил.

Дошкільник в цьому віці емоційно залучений в діяльність і переживання однолітків. Діти прагнуть поділитися новинами, враженнями, привернути увагу однолітків за допомогою іграшок. Діти частіше щось корисне роблять для однолітків, аби у чомусь допомогти їм. Ставлення шестирічок до однолітків стає більш стійким, не залежно

від конкретних обставин спілкування і спільної діяльності. Вони піклуються про своїх друзів, вважають за краще грати з ними, сидіти поруч за столом, гуляти на прогулянці. Діти багато розповідають про себе, про мрії, страхи, уподобання. Дошкільнята можуть ділитися з однолітками своїми знаннями, досвідом, «планами на майбутнє»

Так поступово ускладнюється і збагачується комунікативна поведінка дитини, формуються її нові моделі. Динамічно відбувається соціально-особистісний розвиток дошкільника.

У спілкуванні дітей з ровесниками М. Лісіна виділяє такі форми спілкування:

1. емоційно-практичну;
2. ситуативно-ділову;
3. позаситуативно-ділову [19, с. 204].

Перша (емоційно-практична) форма спілкування спостерігається в 2-3 роки. Від ровесника малюк очікує підтримки та участі в своїх забавах та іграх. На цьому етапі засоби спілкування експресивномімічні.

Приблизно в 4 роки виникає друга модель спілкування з дітьми - ситуативно-ділова. В цей час, порівняно з іншими видами активності, значно зростає роль спілкування з однолітками. Це тісно пов'язано з провідною діяльністю дошкільнят - сюжетно-рольовою грою. Основним засобом спілкування стає мова. В самому кінці дошкільного дитинства у деяких дітей складається нова форма спілкування позаситуативно - ділова.

Жага співробітництва спонукає дошкільнят до найбільш складних контактів цього періоду дитинства. Співпраця, залишаючись практичною і зберігаючи зв'язок з реальними справами дітей, набуває позаситуативного характеру. Це пов'язано з тим, що на зміну сюжетно-рольовим іграм приходять ігри з правилами, які є більш умовними.

М. Лісіна в структурі спілкування, як комунікативної діяльності виділяє наступні компоненти:

1. *Предмет* спілкування - інша людина, партнер по спілкуванню як суб'єкт.

2. *Потреба* в спілкуванні полягає в прагненні людини до пізнання і оцінці інших людей, а через них і з їх допомогою - до самопізнання і самооцінці.

3. *Комунікативні мотиви* - те, заради чого робиться спілкування.

Мотиви спілкування повинні втілюватися в тих якостях самої людини та інших людей, заради пізнання і оцінки яких даний індивід вступає у взаємодію з іншими.

4. *Дії спілкування* - одиниця комунікативної діяльності, цілісний акт адресований іншій людині і спрямований на нього як на свій об'єкт. Дві основні категорії дій спілкування – ініціативні акти і дії у відповідь.

5. *Завдання спілкування* – мета [19, с. 207-209].

Спілкування дошкільників з однолітками, на відміну від взаємодії з дорослими, є більш емоційним, експресивним, яскравим, вільним, невимушеним. Діти можуть застосовувати тільки їм відомі фрази та словосполучення; імітувати звуки; вигадувати щось незвичайне, застосовуючі фантазію та уяву. У спілкуванні з ровесниками, зазвичай дитині важливіше висказати власну думку, ніж вислухати партнера. У взаємодії з дорослим дошкільник отримує інформацію щодо норм і правил та чекає його оцінки. Спілкування з ровесниками дає можливість оцінити себе і товариша («Я можу так. А ти?»), домовитися про спільні дії заради мети, вирішити проблемну ситуацію. Різний характер стосунків породжує різноманітність контактів.

Отже, комунікація - це процес і результат встановлення контактів між учасниками взаємодії за допомогою вироблення спільного сенсу переданої і отриманої інформації. Для того, щоб бути комунікативно

компетентною, зростаюча особистість має оволодіти певними комунікативними вміннями.

Спираючись на концепцію спілкування, вибудовану М. Лісіною, ми визначаємо комплекс комунікативних умінь, оволодіння якими сприяє розвитку і формуванню особистості, здатної до продуктивного спілкування. Дослідниця визначає такі види умінь:

- 1) міжособистісної комунікації;
- 2) міжособистісної взаємодії;
- 3) міжособистісного сприйняття [19].

Перший вид умінь реалізується у використанні невербальних засобів спілкування, передачі раціональної та емоційної інформації.

Другий вид умінь визначається здатністю до вміння встановлювати зворотній зв'язок, інтерпретувати сенс у зв'язку зі зміною умов оточення.

Третій вид включає вміння сприймати позицію співрозмовника, розуміти його, імпровізувати, включатися в спілкування, ініціювати та організувати його. Володіння цими вміннями в комплексі забезпечує комунікативне спілкування [19, с. 189].

Предметом спілкування як діяльності є інша людина, партнер по спільній діяльності. Конкретним предметом діяльності спілкування служать щоразу ті якості і властивості партнера, які проявляються при взаємодії. Відбиваючись у свідомості дитини, вони стають потім продуктами спілкування. Одночасно дитина пізнає і себе.

Пізнавальне спілкування тісно перетинається з грою дітей, яка є провідним видом діяльності протягом усього дошкільного дитинства. У поєднанні обидва ці види активності забезпечують стрімке розширення знань дітей про навколишнє оточення, поглиблюють процес створення картини світу [23, с. 10].

Отже, формування навичок комунікативної поведінки дошкільників відбувається в умовах поступового розширення

соціального середовища. Найбільш авторитетною фігурою залишається дорослий, на оцінку якого дитина орієнтується у власних діях і вчинках, проте надалі розширюються взаємини з однолітками, значення яких постійно зростає. Серед основних механізмів, що визначають формування просоціальної спрямованості поведінки та партнерських стосунків у взаємодії, виділяють спостереження за соціальною поведінкою, наслідування дій і вчинків, «проживання» досвіду взаємодії на партнерських засадах.

РОЗДІЛ 2

Оптимізація роботи вихователя здо з розвитку навичок взаємодії дошкільників на засадах партнерства

2.1. Діагностика сформованості міжособистісної взаємодії дітей старшого дошкільного віку

Освітній процес закладу дошкільної освіти впливає на закладення базових якостей особистості, формування навичок соціально прийнятної поведінки.

Діти дошкільного віку повинні навчитися налагоджувати дружні, партнерські стосунки, будувати взаємодію з дорослими та однолітками на засадах взаємоповаги, довіри, рівноправності. Завдання дорослого – допомогти дитині сформувати соціальну компетентність. Старшим дошкільникам напередодні вступу до школи необхідно мати певний рівень культури взаємодії з іншими.

Йдеться про такі навички: налагоджувати та підтримувати контакти з однолітками; бути активним учасником спільних дій, вміти адекватно реагувати на звернення про допомогу, самому у разі потреби сформулювати свої побажання; узгоджувати та координувати свої дії з діями та позицією інших людей; вміти домовлятися та вирішувати конфліктні ситуації.

З метою з'ясування рівня сформованості навичок міжособистісної взаємодії старших дошкільників проведено діагностику.

Дослідження з вивчення рівня сформованості міжособистісних відносин у дітей старшого дошкільного віку проводилося на базі ЗДО № 3 «Веселка» м. Стара Каховка.

Зміст освітнього процесу в дитячому закладі визначається програмою виховання та навчання «Дитина» [12, с. 128].

У дослідженні брали участь 20 осіб (10 дітей старшої групи № 1, 10 дітей – старшої групи № 2). Було використано діагностичну «Методику проблемних ситуацій Е. О. Смирновой, В.М. Холмогоровой [26, с. 143].

Методика націлена на визначення ступеня і характеру емоційної реакції дитини на дії однолітка, ступеня виявлення співпереживання іншій дитині. Педагогом створюються проблемні ігрові ситуації, в яких дитина повинні вирішувати певну проблему: поділитися або не поділитися з товаришем, оцінити його дії, вступити чи уникнути конфлікту тощо.

Подібні ситуації дозволяють визначити, чи можуть дошкільники проявляти щирий інтерес до інших, оцінити їх дії, надати відповідну до ситуації допомогу.

Проблемна ситуація № 1 «Мозаїка»

(для дітей старшої групи № 1)

Опис ситуації та завдання:

У грі беруть участь двоє дітей. Вихователь дає кожному поле для викладання мозаїки і коробку з кольоровими елементами.

Спочатку одному з дітей пропонується на своєму полі викласти будиночок, а іншому – спостерігати за діями партнера. Тут важливо відзначити інтенсивність і активність уваги дитини-спостерігача, його залученість та інтерес до дій однолітка.

В процесі виконання дитиною завдання дорослий спочатку висловлює певні зауваження щодо дій дитини, а потім заохочує.

Фіксується реакція обох дітей на оцінку дорослого: чи висловлюється незгода з несправедливою критикою або підтримується негативна оцінка дорослого, висловлюється чи протестує у відповідь на заохочення, чи адекватно сприймає висловлені зауваження та

пропозиції. Після того, як будиночок завершений, дорослий дає аналогічне завдання іншій дитині.

У другій частині проблемної ситуації дітям пропонується наввипередки викласти на своєму полі квітку. При цьому елементи різного кольору розподілені не порівну: в коробочці однієї дитини переважно лежать червоні деталі, а в коробочці іншого – зелені. Приступивши до роботи, один з дітей незабаром помічає, що в його коробочці недостатньо червоних елементів. Таким чином, виникає ситуація, в якій дитина змушена звертатися за допомогою до опонента, просити потрібні для своєї квітки елементи.

Після того як обидві квітки готові, дорослий просить викласти біля квітки метелика. На цей раз необхідних елементів не виявляється в коробочці іншої дитини. Оцінюється здатність і бажання дитини допомогти іншому та віддати свої деталі, навіть якщо вони потрібні йому самому. Реакція на прохання однолітка служить показником співпереживання.

Інші приклади можливих проблемних ситуацій наведено у Додатку А [Додаток А].

Проблемна ситуація № 2 «Олівці, яких не вистачає»

(для дітей старшої групи № 2)

Мета: виявити аспект міжособистісних відносин – здатність поступатися. Кожній дитині видавався набір олівців, який містив всі потрібні кольори для виконання малюнка, крім одного.

Для виконання певного малюнка за зразком, дитина отримувала набір, де був відсутній один необхідний колір.

Для виконання малюнка «Ваза з квітами» видавався набір, де були чорний, жовтий, зелений, червоний і рожевий олівці, але зелений олівець був відсутній. Дитина розуміє, що не може виконати завдання. Щоб вирішити цю проблему малюку необхідно попросити олівець у свого друга, а тому – прийняти рішення: віддати товаришеві потрібний

самому олівець. Вихователь, який проводить діагностику, спостерігає за діями дітей у цій ситуації, спочатку не втручається.

Якщо ж дитина розгубилася і не знала як діяти, дорослий міг допомогти, звертаючись до неї: «Якого олівця не вистачає?», «Як же виконати завдання?», «Треба намалювати так, як пропонується в зразку». Дитина отримує незначну інформативну допомогу з боку дорослого, проте рішення необхідно прийняти самостійно.

В результаті цієї методики фіксується результат вибору дитини (віддати чи ні іншому потрібний самому олівець), характер дій (самостійно чи з примусу вчиняє), а також ступінь емоційної захопленості діями іншої дитини.

Наведемо варіанти розподілу балів (згідно з діями старших дошкільників):

1. Емоційна реакція.

1 бал – незначний інтерес до дій однолітка, майже не звертає увагу на іншу дитину, на її «проблему» із відсутністю певного предмета: елемента мозаїки, олівця; займається особистими справами, розмовляє з вихователем;

2 бали – певна зацікавленість у діях іншої дитини, за навідними запитаннями вихователя, його незначною підтримкою дитина неохоче оцінює дії іншого, після роздумів та вагань віддає предмет або втрачає інтерес до цього;

3 бали – уважне спостереження і живе втручання в дії однолітка; активне спілкування; дитина впевнено віддає іншому потрібний предмет, висловлює пропозиції, як діяти далі.

2. Характер співпереживання.

1 бал – негативні оцінки (критикує, посміюється);

2 бали – демонстративні оцінки (асоціює з собою, говорить про себе);

3 бали – позитивні оцінки (схвалює, дає рекомендації, підказки, підтримує).

3. *Характер поведінки в ситуації*, коли необхідно зробити вибір – діяти «на користь іншого» або «на свою користь».

1 бал – провокаційна допомога (в тих випадках, коли діти з небажанням, під тиском однолітка діляться своїми деталями);

2 бали – прагматична допомога (дитина не відмовляється прийти на допомогу однолітку, але тільки після того, як виконає завдання сама);

3 бали – безумовна допомога (ніяких вимог і умов: дитина дає іншому можливість взяти всі свої елементи).

Рівні готовності дітей до надання дієвої допомоги: високий - 3 бали, середній - 2 бали, низький - 1 бал.

Результати дослідження рівнів сформованості навичок міжособистісної взаємодії дітей групи № 1 представлені та таблиці 2.1.1.

Таблиця 2.1.1

Результати дослідження рівнів сформованості навичок міжособистісної взаємодії у групі № 1

№	П.І.	Стать	Емоційна реакція		Характер співпереживання		Поведінка	
			бал	рівень	бал	рівень	бал	Рівень
1.	Яна К.	Ж	3	В	3	В	2	С
2.	Ірина М.	Ж	2	С	2	С	1	Н
3.	Олег К.	Ч	1	Н	2	С	2	С
4.	Анастасія Т.	Ж	2	С	2	С	1	Н
5.	Денис Ч.	Ч	2	С	1	Н	1	Н
6.	Павло Б.	Ч	3	В	2	С	1	Н
7.	Катерина В.	Ж	2	С	3	В	2	С
8.	Гліб Р.	Ч	2	С	1	Н	1	Н

Продовження табл. 2.1.1

9.	Ігор Д.	Ч	1	Н	2	С	2	С
10.	Іван Ч.	Ч	2	С	2	С	2	С
Всього		10	2	С	2	С	1,5	Н

Аналіз отриманих результатів показав, що навички міжособистісної взаємодії вихованців старшої групи № 1 сформовані на середньому та низькому рівнях.

Частотний аналіз розділу показників рівня сформованості навичок міжособистісної взаємодії представлений в таблиці 2.1.2.

Таблиця 2.1.2

Частотний аналіз показників сформованості навичок міжособистісної взаємодії у групі № 1

Види діяльності	Рівні					
	високий		середній		Низький	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Емоційна реакція	2	20%	6	60%	2	20%
Характер співпереживання	2	20%	6	60%	2	20%
Поведінка	-	-	5	50%	5	50%
Всього	1,3	13,4 %	5,6	56,6%	3	30%

Результати дослідження рівнів сформованості навичок міжособистісної взаємодії групи № 2 представлені та таблиці 2.1.3.

Таблиця 2.1.3

**Результати дослідження рівнів сформованості навичок
міжособистісної взаємодії у групі № 2**

№	П.І.	Стать	Емоційна реакція		Характер співпереживання		Поведінка	
			бал	рівень	бал	рівень	бал	Рівень
1.	Надія Л.	Ж	2	С	3	В	2	С
2.	Тетяна П.	Ж	1	Н	2	С	1	Н
3.	Артем В.	Ч	1	Н	2	С	1	Н
4.	Катерина П.	Ж	2	С	2	С	1	Н
5.	Данило К.	Ч	2	С	2	С	2	С
6.	Сергій Д.	Ч	2	С	1	Н	1	Н
7.	Олена Р.	Ж	1	Н	2	С	2	С
8.	Олег Д.	Ч	2	С	1	Н	1	Н
9.	Ігор Т.	Ч	1	Н	2	С	1	Н
10.	Мишко Л.	Ч	2	С	3	В	2	С
Всього		10	1,6	Н	2	С	1,4	Н

Аналіз отриманих результатів показав, що навички міжособистісної взаємодії вихованців старшої групи № 2 сформовані на низькому та середньому рівнях. Частотний аналіз розділу показників рівня сформованості навичок міжособистісної взаємодії представлений в таблиці 2.1.4.

Таблиця 2.1.4

Частотний аналіз показників сформованості навичок міжособистісної взаємодії у групі № 2

Види діяльності	Рівні					
	високий		середній		Низький	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Емоційна реакція	-	-	6	60%	4	40%
Характер співпереживання	2	20%	6	60%	2	20%
Поведінка	-	-	4	40%	6	60%
Всього	0, 6	6, 6%	5,4	53,4%	4	40%

Отже, рівень сформованості навичок міжособистісної взаємодії дітей старшого дошкільного віку в цілому відповідає вимогам діючої державної програми навчання і виховання «Дитина» та віковим можливостям дітей. Вони вміють взаємодіяти з іншими дітьми, хоча демонструють різний рівень готовності до партнерства. Для розвитку навичок міжособистісного партнерства у старших дошкільників необхідно визначити педагогічні умови та здійснювати освітній процес відповідно до них.

2.2. Організаційно-педагогічні умови формування навичок міжособистісного партнерства у дітей 5-6 років

Розвиток індивідуальності кожної дитини ґрунтується на формуванні її взаємин з оточуючими людьми.

Процес формування навичок міжособистісного партнерства у дітей старшого дошкільного віку буде ефективним, якщо: спиратися на

індивідуально-психологічні особливості дітей старшого дошкільного віку; розвивати у дітей самостійність, активність у встановленні партнерської взаємодії; включати дітей в спеціально організовану спільну діяльність.

О. Леонт'єв назвав дошкільне дитинство часом первинного фактичного складання особистості, часом дозрівання особистісних механізмів поведінки [17, с. 219].

Це період залучення дитини до світу людських цінностей, час встановлення перших відносин з людьми. Якраз в дошкільному віці в житті дитини все більше місце починають займати інші діти. І до старшого дошкільного віку, він, очевидно, вважає за краще взаємодію однолітка взаємодії дорослого. Розвиток відносин з однолітками у дітей дошкільного віку тісно пов'язаний з розвитком особистості дитини. До старшого дошкільного віку ровесник стає для дитини не тільки лише предметом порівняння з собою, але і цілісною особистістю. Ці зміни по відношенню до однолітків, відображають певні зміни особистості дітей дошкільного віку.

Посилення партнерської позиції щодо однолітків, друзів, пов'язане зі зростаючим інтересом до його особистості: чутливість до поведінки однолітка підвищується, дитина здатна навіть змінити недоброзичливе ставлення. Успіхи ровесника можуть викликати захоплення у дитини.

У старшому дошкільному віці, діти починають усвідомлювати не тільки свої дії, але і свої бажання, почуття, мотиви, які консолідують особистість дитини в цілому. Це пов'язано з розвитком децентрації, в результаті якої дитина стає здатною розуміти точку зору іншого [18, с. 134].

Діти дошкільного віку емоційно звертаються до однолітків, вони прагнуть до спілкування саме з іншою дитиною, а не з дорослим. Цікавість, захоплення, радість, образу, очікування діти не можуть

відчувати наодинці, вони прагнуть розділити свої почуття з однолітками.

До шести років у більшості дітей, виникає пряме і безкорисливе бажання допомогти іншим дітям, подарувати або поступитися чимось. Безоціночна емоційна залученість до дій однолітка може свідчити про те, що ровесник став для дитини цілісною особистістю [7, с. 78-83].

Дитина починає брати до уваги інтереси партнерів. Взаємодія з однолітками – це не тільки умова для досягнення спільної мети, але і сама мета. Виявляються здібності для взаємної підтримки, спілкування, дошкільники діляться своїми успіхами та невдачами. Діти вміють усвідомлювати ефективність партнерської взаємодії у різних формах організації діяльності: загальних іграх, конструюванні, праці.

У діяльності, вибудованій за принципом «спільно - дружно - разом» формуються відносини обопільної відповідальності [6, с. 117].

Дитина намагається привернути увагу. Вона особливо чутлива до різних «ознак» ставлення з боку інших дітей, починає помічати недоліки однолітків. Виявляється також потреба дитини в самопізнанні і позитивному самосприйнятті. У старшому дошкільному віці, одноліток вважається для дитини не тільки партнером по спілкуванню та загальній діяльності, не тільки засобом самопізнання, а й обов'язковою стороною його самосвідомості, суб'єктом звернення його неподільного «Я».

Зіставлення себе з однолітками і протиставлення їм перетворюється у внутрішню спільність, яка створює більш глибокі міжособистісні відносини у дітей.

У формуванні таких практичних навичок як уміння спілкуватися, домовлятися, відчувати особисту відповідальність за досягнення кінцевого результату провідна роль належить педагогу. Вихователь ЗДО має створити умови для налагодження позитивних відносин у групі. Для того, щоб розкрити віковий потенціал дитини старшого дошкільного

віку та сформувати життєві компетентності, необхідно накопичувати соціальний досвід [20, с. 4].

Ця робота передбачає дотримання певних організаційних аспектів: психологічне налаштування дітей на позитивні емоції стосовно інших учасників взаємодії; звернення до пізнавальної активності, спонукання знаходити спільну мову, дослухатися та враховувати думки та побажання однолітків, розуміти особистий внесок кожного у спільну справу; аналіз ситуацій партнерства; набуття на емоційне закріплення позитивного досвіду.

Можна використовувати різні форми міжособистісного партнерства. Наприклад, об'єднання дітей у проектну діяльність. Це ефективний спосіб формування навички групової взаємодії. Діти отримують завдання, для виконання якого необхідно розподілити доручення, домогтися узгодженості наслідків окремої роботи із загальним результатом, інколи коректно наполягати на своїй позиції, інколи – поступатися власними інтересами та бажаннями.

Організована педагогом самотійна діяльність дітей впливає на формування соціальних навичок. Відчуті власний внесок у загальну справу можна під час ігрової, художньо-естетичної, трудової та інших видів діяльності.

На встановлення партнерської взаємодії позитивно впливають психологічні ігри та вправи, рольові ігри, командні рухливі ігри, об'єднання дітей у тимчасові групи з подальшою зміною складу, перегляд відеоматеріалів із командної роботи дорослих (записи виступів оркестру, футбольних матчів, колективних інтелектуальних ігор тощо) [20, с. 5].

Таким чином, при дотриманні організаційно-педагогічних умов формування навичок міжособистісного партнерства у старших дошкільників створюється реальна можливість згуртувати дітей, навчити уникати конфліктів задля ефективного руху до поставленої

мети, покращити комунікативні та організаторські здібності, активізувати мовленнєву діяльність.

ВИСНОВКИ

З самого народження людина вступає в міжособистісні відносини з оточуючими людьми. Без взаємодії в спілкуванні не може сформуватися її психіка. В ході міжособистісного спілкування дитина пізнає світ, самого себе, засвоює мову, норми взаємозв'язків дорослих, своїх однолітків. Все, що дитина старшого дошкільного віку навчиться приймати і осмислювати, виникає в міжособистісному спілкуванні з дорослими і з дітьми.

Міжособистісні відносини – це суб'єктивно пережиті взаємозв'язки між людьми, що об'єктивно проявляються в характері та способах взаємних впливів, що відбуваються між людьми в процесі спільної діяльності та спілкуванні.

Характерною рисою сучасних дітей є те, що велика їх частина не вміє спілкуватися, їм важко домовитися один з одним. Проблеми, які відчуває дитина в міжособистісному спілкуванні, особливо при організації колективної діяльності, позначаються на її моральному і розумовому розвитку, оскільки досвід спілкування і спільна діяльність – це той фундамент, на якому вибудовується майбутній особистісний розвиток.

Міжособистісні відносини можна визначити як систему різноманітних, усвідомлених і емоційно пережитих зв'язків між окремими людьми і в групі активного спілкування. Сучасна людина для повноцінного життя у суспільстві має постійно вчитися та самоудосконалюватися, проявляти самостійність та творчу активність.

У процесі написання бакалаврської роботи ми дійшли таких висновків:

1. Комунікативна активність дошкільника на засадах партнерства, поруч із соціальною активністю, уможлиблюють розвиток особистості та сприяють кращому процесу соціалізації завдяки тому, що дитина може краще розуміти себе і партнера та адекватно взаємодіяти з оточуючими. Дитина дошкільного віку, комунікативна компетентність якої формується оптимально, готова до соціально-комунікативної діяльності; здатна спілкуватися безконфліктно та впливати на інших; уміє оцінювати, аналізувати та орієнтуватися в контактних ситуаціях; прагне до діалогічної спільної відповідальності в процесі командної взаємодії.

2. Спілкування дошкільників з однолітками, на відміну від взаємодії з дорослими, є більш емоційним, експресивним, яскравим, вільним, невимушеним. Діти можуть застосовувати тільки їм відомі фрази та словосполучення; імітувати звуки; вигадувати щось незвичайне, застосовуючі фантазію та уяву. У спілкуванні з ровесниками, зазвичай дитині важливіше висказати власну думку, ніж вислухати партнера. У взаємодії з дорослим дошкільник отримує інформацію щодо норм і правил та чекає його оцінки. Спілкування з ровесниками дає можливість оцінити себе і товариша

3. Аналіз результатів діагностики показав, що навички міжособистісної взаємодії дітей старшого дошкільного віку сформовані на середньому та низькому рівнях. Частотний аналіз розділу показників рівня сформованості навичок міжособистісної взаємодії засвідчив наступне. Група № 1 – 13,4 % високий рівень, 56,6 % середній рівень, 30 % низький рівень. Група № 2 – 6,5% високий рівень, 53,4% середній рівень, 40% низький рівень.

4. Розвиток індивідуальності кожної дитини ґрунтується на формуванні її взаємин з оточуючими людьми.

Процес формування навичок міжособистісного партнерства у дітей старшого дошкільного віку буде ефективним, якщо: спиратися на

індивідуально-психологічні особливості дітей старшого дошкільного віку; розвивати у дітей самостійність, активність у встановленні партнерської взаємодії; включати дітей в спеціально організовану спільну діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айзенбарт М. М. Формування соціально-комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності: дис. ... канд.. пед.. наук: 13.00.08. Одеса, 2016. 272 с.
2. Батаршев А.В. Психодиагностика способности к общению, или как определить организаторские и коммуникативные качества личности. М.: ВЛАДОС, 2001. 176 с.
3. Богуш А. М. Базовий компонент дошкільної освіти України. К.: Видавництво, 2012. 26 с.
4. Богуш А.М. Змістова характеристика видів мовленнєвої компетенції дошкільників. Наука і освіта, 1998. N 1-2. С. 17.
5. Бойчук В. В. Сутність компетентнісного підходу підготовки кваліфікованих робітників під час уроків професійно-теоретичної підготовки. ДПТНЗ Чернівецький професійний ліцей автомобільного сервісу. URL: http://forum.iprobuk.cv.ua/images/%D0%91%D0%BE%D0%B9%D1%87%D1%83%D0%BA_%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%86%D1%96_%D0%9F%D0%A2%D0%9D%D0%97.pdf (дата звернення: 03.01.2021).
6. Бычкова С. С. Формирование умения общаться со сверстниками у старших дошкольников. М.: Аркти, 2011. 96 с.
7. Веракса, А. Н. Практический психолог в детском саду. М.: Мозаика - Синтез, 2016. 144 с.
8. Гайворонська Т.А., Деркунська В.А. Розвиток емпатії у старших дошкільників: Метод. Посібник. М.: Просвещение, 2007. С. 44.
9. Глосарій. Онлайн-курс для вчителів початкової школи. URL: <https://edera.gitbook.io/glossary/zagalnii-oglyad/kompetentnyst> (дата звернення: 12.02.2021).

10. Гончаренко А. Комунікативна компетентність – головна мета. Дошкільне виховання, 2008. № 7. С. 12–15.
11. Гуралюк А. Г. Інформаційна, комунікаційна та комунікативна компетентності у підвищенні кваліфікації керівника навчального закладу. URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/5/11gurdeo.pdf> (дата звернення: 5.03.2021).
12. Дитина: програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту: О.В. Огневюк, К.І. Волинець; наук. кер. програмою: О.В. Проскура, Л.П. Кочина. Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2016. 304 с.
13. Жаровцева Т. Г. Виховний потенціал психолого-педагогічної культури сім'ї. Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2012. Випуск 1.37. С. 112–115.
14. Зайцева К. Комунікативно-когнітивна компетентність майбутніх учителів іноземних мов за умов конфліктного дискурсу. Актуальні питання гуманітарних наук. 2020. Вип 31. С. 177-182. с. 178 URL: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/31_2020/part_3/30.pdf (дата звернення: 13.03.2021).
15. Корніяка О.М. Особливості розвитку комунікативної компетентності фахівців на різних етапах їх професійного становлення. Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2011. Вип.8. С. 33 – 45. с. 35
16. Крутій К. Формування ключових компетенцій у дітей дошкільного віку в полілінгвальності. Конспекти занять із навчання української мови і розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2007. 256 с.
17. Леонтьев А. А. Психология общения. М.: Смысл, 2008. 368 с.
18. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность. М.: Либроком, 2014. 216 с.
19. Лисина М. И. Проблемы онтогенеза общения. М.: Педагогика, 1986. 302 с.

20. Литвиненко І. Гуртуємо дітей – формуємо команду. «Дошкільне виховання», 2019. № 11. С. 3-8.
21. Мартиненко І. В. Психологічні засади формування комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення : автореферат дис. ... докт. психол. наук. Київ, 2017. 40 с.
22. Онуфрієнко Г. Термін комунікація в поняттєвому вимірі й лінгвістичному контексті . Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». 2010. № 675. С. 154–160. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Ukr_term/2010_675/34.pdf (дата звернення: 25.01.2021).
23. Піроженко Т. О. Особистісний потенціал дошкільника: умови розвитку в сучасному суспільстві. Дошкільне виховання, 2012. № 1. С. 8–15.
24. Селевко Г. К. Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств. Москва: НИИ школьных технологий, 2005. 208 с.
25. Селевко Г. Компетентности и их классификация. М.: Народное образование, 2004. №4. С. 138-143. С. 139
26. Смирнова Е. О. Межличностные отношения дошкольников: диагностика, проблемы, коррекция. М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2005. 158 с.
27. Толкачова А.С. Термінологічні складові дефініції «комунікативна компетентність». Молодий вчений. 2016. № 12(39). С.511-515. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/123.pdf> (дата звернення: 14.02.2021).
28. Тюптя О. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний збірник / ред. кол. Н. Софій, І. Єрмаков. К.: Контекст, 2000. 336 с.

29. Эльконин Б.Д. Понятие компетентности с позиции развивающего обучения. Современные подходы к компетентностно-ориентированному образованию: материалы семинара / Под ред. А.В. Великановой. Самара: Профи, 2001. С. 22-29

30. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini?=&print>

ДОДАТКИ

Додаток А

Приклади можливих проблемних ситуацій

«Команда будівельників»

У грі беруть участь двоє дітей і дорослий. Перед початком будівництва дорослий пропонує дітям розглянути конструктор і розповісти, що можна з нього побудувати.

За правилами гри один з дітей повинен бути будівельником (здійснювати активні дії), а інший – контролером (пасивно спостерігати за діями будівельника). Дітям пропонується самостійно вирішити: хто буде будувати першим і, відповідно, виконуватиме роль будівельника, а хто буде контролером – стежити за ходом будівництва.

Зазвичай, більшість дітей хоче спочатку бути будівельником. Якщо діти не можуть самостійно зробити вибір, дорослий пропонує їм скористатися жеребкуванням: вгадати, в якій руці захований кубик конструктора. Той, хто вгадав призначається будівельником і будує споруду за власним задумом, а інша дитина призначається контролером, тобто спостерігає за будівництвом і разом з дорослим оцінює результат роботи. В ході будівництва дорослий 2-3 рази заохочує або робить зауваження дитині - будівельнику.

Наприклад: «Молодець, прекрасна робота, ти чудово будуєш» або «Щось у тебе дивний будинок виходить, в ньому є певні недоліки».

«Одягни ляльку»

У грі беруть участь четверо дітей і дорослий. Кожній дитині дають паперову ляльку (дівчинка або хлопчик), яку треба одягнути на бал. Дорослий роздає дітям конверти з деталями лялькового одягу, вирізаними з паперу (для дівчаток - сукні, для хлопчиків - костюми). За кольором, обробці і розкрию всі варіанти одягу відрізняються один від одного.

Крім цього, в конверти вкладаються різні речі, що прикрашають плаття або костюм (бантики, мережива, гудзики тощо) і доповнюють одяг ляльки (капелюхи, сережки, туфлі). Дорослий пропонує дітям одягнути свою ляльку на бал, найкрасивіша з ляльок стане королевою балу. Але, приступаючи до роботи, діти незабаром помічають, що всі деталі одягу в конвертах переплутані: в одному виявляється три рукави і один черевик, а в іншому – три черевика, але жодного носка тощо.

Таким чином, виникає ситуація, передбачає взаємний обмін деталями. Діти змушені звертатися за допомогою до своїх однолітків, просити потрібну для їх вбрання річ, вислуховувати і реагувати на прохання інших дітей. Після закінчення роботи дорослий оцінює (хвалить або робить зауваження) кожну одягнену ляльку і разом з дітьми вирішує, чия лялька стане королевою балу.

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Соловйова Тетяна Михайлівна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

18.03.2021
(дата)

(підпис)

Тетяна Соловйова
(ім'я, прізвище)